

СУЧАСНІ НОРМАТИВНО – ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Глущенко А.С., к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та кредиту,
Заїка А.М. аспірант кафедри фінансів та кредиту
Харківської національний університет імені В.Н. Каразіна. Україна

Досліджуються нормативно-правові механізми розвитку інноваційної активності домогосподарств на прикладі таких категорій як самозайняті особи, фермерські господарства та особисті селянські господарства в сучасних умовах, що обумовлені нормами чинного законодавства.

Ключові слова: домогосподарства, фінанси домогосподарств, самозайняті особи, фермерські господарства, особисті селянські господарства

The normatively-legal mechanisms of development of innovative activity of households are investigated on the example of such categories as the concerned persons, farms and personal peasant economies in modern terms which are conditioned by the norms of current legislation.

Keywords: households, finances of households, concerned persons, farms, personal peasant economies.

Актуальність теми. Стимулювання інноваційної активності є нагальною проблемою сьогодення. Побудова інноваційної моделі економічного розвитку України неможлива без активного включення у процес формування інноваційного суспільства домогосподарств. Створення необхідних умов для стимулювання інноваційної активності домогосподарств пов'язано з розбудовою нормативно – правового механізму регулювання їх діяльності, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансові взаємини держави та громадян слугують підґрунтям розбудови інституційного сектору фінансів домогосподарств. Розкриття механізмів та шляхів підвищення добробуту населення, зниження безробіття, забезпечення належного соціального захисту населення є важливою проблемою сучасної фінансової думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження економічних процесів, що відбуваються у домогосподарствах під впливом змін у зовнішньому середовищі започатковано Г.Беккером [1]. вітчизняними фундаторами досліджень фінансів домогосподарств стали С.І. Юрій [2] та Т.О. Кізіма [3]. Серед російських науковців, які досліджували дану проблематику слід відмітити О.Ю. Чернова [4]. Сучасне розуміння категорії «фінанси домогосподарств» є багатограним, але доволі абстрактним, ще не наповненим конкретними проявами взаємовідносин між населенням та державою, у науковій думці ще існує ототодження домогосподарства з родиною, що значно обмежує можливості дослідження. При такому підході на перший план виходять соціальні а не економічні стосунки, проте категорія «фінансів домогосподарств» є економічною, що відображає відносини з приводу розподілу та перерозподілу ВВП та національного багатства у частині стосунків держави та населення. Перш за все, потребують конкретизації окремі інституційні прояви реалізації фінансів домогосподарств, а також необхідне сучасне нормативно - правове забезпечення їх функціонування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Викрити сучасні нормативно – правові механізми стимулювання інноваційної активності домогосподарств шляхом формування належного інституційно – правового середовища у якому повною мірою реалізуються фінанси домогосподарств, на прикладі особливих форм їх функціонування – самозайнятих осіб, фермерських господарств та особистих селянських господарств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах фінансової кризи змінюються динаміка доходів населення та основні показники, що характеризують стан людського капіталу сучасного українського суспільства. Визначення векторів руху людського капіталу у кризовому та посткризовому часі дасть змогу зменшити та подолати негативні прояви фінансової нестабільності у соціальній політиці України. Проблема бідності притаманна Україні як і усім країнам, що зазнали різких та радикальних трансформацій. Ефективне зростання доходів населення, зменшення безробіття є вірним шляхом подолання соціальних негараздів. Вдосконалення системи соціального забезпечення ґрунтується не тільки на фінансових можливостях держави, її бюджетному потенціалі, а й на здатності громадян використовувати соціальні ефекти на користь розвитку людського капіталу.

Одним з шляхів збереження й розвитку людського капіталу є розбудова ефективної, розгалуженої системи самозайнятих осіб. Згідно чинного законодавства самозайнята особа – платник податку, який є фізичною особою – підприємцем, або проводить незалежну професійну діяльність, зокрема участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінювачів, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [5].

Вдосконалення нормативно – правового забезпечення регулювання діяльності самозайнятих осіб повинно найти вираз у зростанні доходів від підприємницької діяльності цієї категорії осіб у порівнянні з іншими типами доходів у складі сукупних ресурсів домогосподарств. З даних таблиці 1 можемо спостерігати зростання доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості протягом досліджуваного періоду з 1999 р. до 2010 р. майже у три рази: з 2,6% у 1999 р. до 6,2% у 2010 р. Нажаль, офіційні статистичні дані не відокремлюють доходи самозайнятих осіб. Проте підприємницька діяльність має спільні риси з діяльністю самозайнятих осіб – це інноваційні види діяльності населення.

Таблиця 1

Структура сукупних ресурсів домогосподарств[6]

відсотків

Показники	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Грошові доходи	63,8	68,1	75,8	80,0	81,1	85,1	86,4	87,6	89,0	87,9	88,5	90,1
- оплата праці	34,1	37,1	40,8	42,8	44,9	45,2	46,0	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,6	2,4	3,1	3,2	3,4	4,4	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1	6,2
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,8	5,3	5,5	5,0	5,4	4,8	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9	3,4
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	16,2	15,9	18,0	20,4	18,4	22,2	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0	25,9
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,1	7,4	8,4	8,6	9,0	8,5	6,9	7,1	6,6	6,8	6,6	6,7
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	23,0	17,1	13,1	10,3	9,5	7,0	6,0	5,4	4,8	4,0	4,6	4,8
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	3,7	2,9	2,5	2,0	1,4	0,9	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,9	0,9	0,7	0,7	1,0	0,9	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5
Інші надходження	8,6	11,0	7,9	7,0	7,0	6,1	6,5	5,8	5,0	7,1	5,7	4,1

Створення нормативно – правового механізму, що стимулює інноваційну діяльність домогосподарств є запорукою побудови інноваційної моделі розвитку суспільства. Розглянемо загальну динаміку кількості підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність.

Таблиця 2

Інноваційна активність [7]

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями
	%
2000	18,0
2001	16,5
2002	18,0
2003	15,1
2004	13,7
2005	11,9
2006	11,2
2007	14,2
2008	13,0
2009	12,8
2010	13,8

З даних таблиці 2 спостерігаємо стабільне зменшення інноваційної активності підприємств: з 18% у 2000 р. до 13,8% у 2010 р. Визначена динаміка підсилює значення розвитку інноваційної активності домогосподарств.

Важливим елементом нормативно – правового забезпечення є побудова системи державного обліку самозайнятих осіб. Облік платників податків та зборів, осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність до цього часу регламентувався наказом Державної податкової адміністрації України, відповідно до якого узяття на облік здійснювалося у порядку встановленому для фізичних осіб-підприємців, тобто, за місцем проживання такої особи відповідним органом державної податкової служби чи за місцезнаходженням робочого місця окремих самозайнятих осіб [6].

Податковий кодекс зобов'язує осіб, які мають намір здійснювати незалежну професійну діяльність, стати на облік в органах податкової служби за місцем свого постійного проживання як самозайняті особи та отримати свідоцтво про таку реєстрацію (5). Приватні нотаріуси та інші фізичні особи, умовою ведення незалежної професійної діяльності яких є державна реєстрація їх діяльності у відповідному уповноваженому органі та отримання свідоцтва про реєстрацію чи іншого документа (дозволу, сертифіката тощо), що підтверджує право фізичної особи на ведення незалежної професійної діяльності, протягом 10 календарних днів після такої реєстрації зобов'язані стати на облік в органі державної податкової служби за місцем свого постійного проживання. Облік самозайнятих осіб здійснюється шляхом внесення до Державного реєстру фізичних осіб – платників податків записів про державну реєстрацію або припинення підприємницької діяльності, незалежної професійної діяльності, перереєстрацію, постановку на облік, зняття з обліку, внесення змін стосовно самозайнятої особи тощо.

Нормативно – правовий механізм також регулює й питання оподаткування самозайнятих осіб. Для досліджуваної категорії осіб ставка податку становить 15 відсотків бази оподаткування щодо доходів, отриманих громадянами протягом календарного року від провадження незалежної професійної діяльності. Оподатковуваним доходом вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між доходом і документально підтвердженими витратами, необхідними для провадження певного виду незалежної професійної діяльності. У разі неотримання свідоцтва особою, яка провадить незалежну професійну діяльність, об'єктом оподаткування є доходи, отримані від такої діяльності без урахування витрат. Фізичні особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність, зобов'язані вести облік доходів і витрат від такої діяльності. Форма такого обліку та порядок його ведення визначаються центральним органом державної податкової служби [5].

Важливим елементом нормативно правового механізму регулювання діяльності самозайнятих осіб є формування системи обліку їх доходів та витратків. Відповідно до пункту 177.10 статті 177 та пункту 178.6 статті 178 Податкового кодексу Наказом Державної Податкової Адміністрації

Україні від 24 грудня 2010 за № 1025 затверджено форму Книги обліку доходів і витрат, яку зобов'язані вести фізичні особи – підприємці, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування, і фізичні особи, які проводять незалежну професійну діяльність, у якій щоденно на підставі первинних документів здійснюються записи про операції, що відбулися у звітному (податковому) періоді. Самозайняті особи повинні придбавати та оформлювати Книгу самостійно. [9].

Необхідно звернути увагу на формування соціального та пенсійного забезпечення, яке здійснюється за рахунок коштів самозайнятих осіб. З 1 січня 2011 року набрав чинності Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» згідно з яким платниками єдиного внеску є особи, які забезпечують себе роботою самостійно, тобто, самозайняті особи, та особи, які займаються незалежною професійною діяльністю та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності. Платники єдиного внеску зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за відповідний базовий звітний період. Базовим звітним періодом для самозайнятих осіб є календарний місяць [8]. Взяття на облік платників єдиного внеску осіб, що займаються незалежною професійною діяльністю здійснюється Пенсійним фондом з внесенням відповідних відомостей до реєстру застрахованих осіб.

Важливою особливістю формування фінансів домогосподарств самозайнятих осіб є сфера нематеріального виробництва – сфера послуг та духовного виробництва, що є інтелектуально насиченим сектором суспільного виробництва. Високий ступінь суспільної інтеграції самозайнятих осіб обумовлює формування взаємозв'язків з елементами фінансової системи України: бюджетним, грошово-кредитним та страховим. Позитивним моментом у розвитку фінансів домогосподарств самозайнятих осіб є активне формування нормативно – правового механізму, який регулює їх діяльність.

Зовсім інший ракурс дослідження інституційних форм фінансів домогосподарств набуває при розгляді фермерських господарств та особистих селянських господарств. Зазначимо, що нормативно-правові форми регулювання є сприятливими для їх функціонування. Для сталого розвитку фермерських та особистих селянських господарств важливим є не тільки родинні стосунки та стосунки між членами зазначених господарств, а й державна підтримка, забезпечення їх земельними ділянками, необхідними засобами виробництва та належна фінансово-кредитна підтримка. Чинне законодавство так визначає фермерське господарство: фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [11].

Необхідно дослідити питому вагу фермерських домогосподарств у структурі сільськогосподарських підприємств, що діють за організаційно – правовими формами власності, що подана на рис. 1.

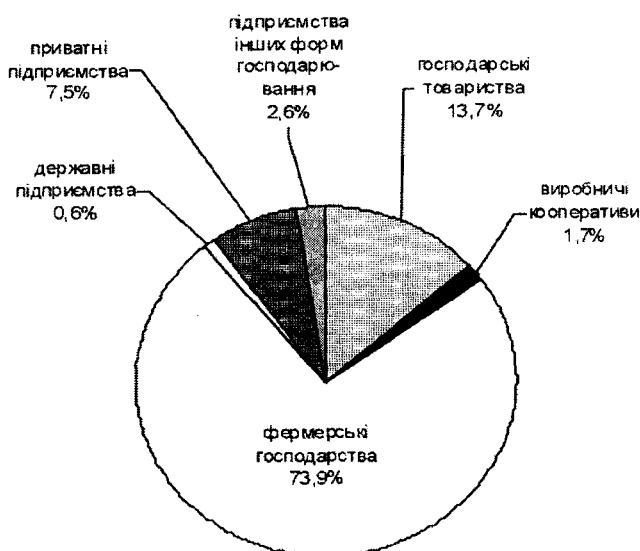

Рис.1. Структура діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно – правовими формами господарювання [7]

Зазначимо, що фермерські господарства займають 73,9% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств, тобто вони є основною формою організації сільськогосподарського підприємництва. Сільськогосподарські підприємства, власником або засновником яких є держава, мають найменше значення – 0,6%.

Наявність відповідної правової норми створює інституційні передумови розвитку фінансів фермерських господарств. У їх визначенні зроблено наголос на наявності родинних стосунків між членами фермерського господарства.

Належним чином визначені їх права на одержання земельних ділянок та фінансову підтримку:

1. Члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

2. Членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність із раніше наданих їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Земельні ділянки, на яких розташовані житлові будинки, господарські будівлі та споруди фермерського господарства, передаються безоплатно у приватну власність у рахунок земельної частки (паю).

3. Громадяни України, які до 1 січня 2002 року отримали в постійне користування або оренду земельні ділянки для ведення фермерського господарства, мають переважне право на придбання (викуп) земельних ділянок розміром до 100 гектарів сільськогосподарських угідь, у тому числі до 50 гектарів ріллі, у власність з розстрочкою платежу до 20 років [11].

Державою створено Український державний фонд підтримки фермерських господарств для виконання функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств. Український державний фонд підтримки фермерських господарств є державною бюджетною установою.

Кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств надаються новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі, а іншим фермерським господарствам підтримка надається тільки на поворотній основі, а також - спрямовуються на забезпечення гарантій, поруки при кредитуванні банками фермерських господарств.

Новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, на безповоротній основі кошти надаються на такі цілі: відшкодування вартості розробки проєктів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних із сплатою відсотків за користування кредитами банків, та часткову компенсацію витрат на придбання одного трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво та реконструкцію тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисних документів, страхування фермерських господарств; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах; розширення досліджень з проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах, видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств. На поворотній основі допомога надається для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від трьох до п'яти років [11].

Іншим фермерським господарствам надається допомога за рахунок Державного бюджету України і місцевих бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, на поворотній основі строком до п'яти років на такі цілі: придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, на виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, будівництво та реконструкцію виробничих і невиробничих приміщень, у тому числі житлових, закладення багаторічних насаджень, розвиток кредитної та обслуговуючої кооперації, зрошення та меліорацію земель [11].

З аналізу чинного законодавства можемо зробити проміжний висновок, що створені усі передумови для сталого розвитку фермерських господарств, проте виникає питання про дієвість та ефективність застосування нормативно-правового забезпечення їх діяльності.

Продовжуючи дослідження реалізації фінансів домогосподарств в усталених правових нормах необхідно розглянути особисті селянські домогосподарства – ще одну конкретну форму їх вияву у сучасній економічній системі України.

Згідно з нормами чинного законодавства - особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або оренду [12].

Важливо зазначити, що діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності [12].

Функціонування особливих форм реалізації фінансів домогосподарств дає змогу зробити наступні висновки та визначити перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Важливим чинником розвитку домогосподарств є законодавче забезпечення їх функціонування. Шляхом врегулювання правовідносин між державою та домогосподарствами відбувається формування інституційно – правового простору у якому реалізуються правовідносини фінансів домогосподарств.

Нормативно – правове забезпечення фінансової діяльності як суб'єктів господарювання так і домогосподарств наразі перебуває у стані реформування. З прийняттям Податкового кодексу набули інституційного порядку правовідносини між суб'єктами господарювання та державою в особі податкових органів.

Реформування системи пенсійного забезпечення змінює принципи формування фінансових ресурсів, що спрямовуються для соціального та пенсійного забезпечення.

Домогосподарства України перебувають у складних умовах зміни системних елементів нормативно – правового механізму, але у дослідженні нами визначено ряд тенденцій щодо вдосконалення законодавчого забезпечення їх діяльності.

1. Стимулювання інноваційної активності домогосподарств шляхом створення належного нормативно – правового механізму регулювання їх діяльності – вагомий чинник формування інноваційної моделі розвитку економічної системи України.

2. Нормативно – правове забезпечення інституціональних форм реалізації фінансів домогосподарств дає змогу здійснювати їм свою діяльність, створюючи належний правовий простір для їх подальшого розвитку.

3. Досліджені форми домогосподарств функціонують як у реальному секторі (фермерські господарства та особисті селянські господарства) так і у секторі нематеріального та духовного виробництва (самозайняті особи), що дає змогу встановити великі можливості здійснення фінансової діяльності домогосподарствами.

4. Джерелом розвитку фінансів домогосподарств є розвиток самих домогосподарств, забезпечення їх життєвих потреб, відтворення людського капіталу їх членів.

5. Важливим напрямком подальших наукових розвідок є встановлення причин неефективності правових норм, які регулюють діяльність фермерських господарств та особистих селянських господарств та пошук шляхів щодо усунення цих причин.

Література.

1. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход / Г. С. Беккер; пер. С. англ.; сост., науч. Ред. пер., авт. Послесл. Р. И. Капелюшников. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 670 с.

2. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.

3. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма – К.: Знання, 2010. – 431с.

4. Чернов А.Ю. Личные финансы: доходы и расходы семейного бюджета / А.Ю. Чернов. – М.: Перспектива, 1995. – 176с.

5. Податковий Кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. — Загол. з екрану.

6. [] : . -
: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt_res2006_u.htm
7. [] : . -
: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. ' : -
08 2010 р. 2464-VI [] —
[http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17& = 1283154197969023](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2464-17&=1283154197969023). — . .
9. , ' , ,
- , , :
24 . 2010 1025 [] —
<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1425-10>. — . .
10. , ('):
19 . 1998 80] —
: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=zO 172-98> . — . .
11. : 19 2003 973-IV [-
] — : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15>. —
12. : 15 . 2003 742-IV
[] — : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=~742->
15. — . .